

УДК 37.011.33: 37(091)

Петренко О. Б.*

ВИХОВАННЯ «КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ» ЗА В. СУХОМЛИНСЬКИМ: СПРОБА ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

У статті здійснено аналіз проблеми потреб особистості, розглянуто теоретичні аспекти виховання культури потреб дітей і молоді; дано визначення поняття «культура потреб». З'ясовано, що В. Сухомлинський одним із перших у радянській педагогіці вивчив і проаналізував поняття «культура бажань», «культура почуттів» як складові процеси виховання «культури потреб». На основі аналізу праць педагога розкрито його погляди на виховання культури потреб особистості в контексті геополітичної та соціокультурної ситуації СРСР середини ХХ ст., схарактеризовано перспективи використання ідей В. Сухомлинського щодо виховання культури потреб особистості в умовах сучасної української освіти.

Ключові слова: В. Сухомлинський, потреба, культура потреб особистості, культура почуттів, культура бажань, історико-педагогічна рефлексія.

Процес розвитку сучасного суспільства здійснюється в складний і суперечливий період реконструкції правової держави, загострення міжнаціональних конфліктів, активності терористичних організацій, кризи національної самосвідомості й культури, що виявляється у споживацькому ставленні людини до людини, суспільства й природи, визначає загальнолюдські й глобальні проблеми, які охоплюють систему «світ – людина» у цілому. Відповідно і соціум, і система освіти переживають глобальні трансформації.

Зі зростанням інтеграційних явищ у всіх сферах життєдіяльності виявляють себе інновації, які є основним індикатором розвитку сучасного суспільства, що характеризується все частіше як «суспільство споживання». Стиль споживання соціальних благ сучасної молоді визначається головним чином тенденцією до матеріально-статусного й (або) престижно-статусного самовизначення молодих людей поза професійною сферою, що свідчить про певну культуру їх потреб.

«Не праця сама по собі, не розвиток людських сутнісних сил у процесі діяльності, а сфера споживання, дозволяючи набувати основного сенсу для індивіда; тут насамперед він прагне ствердити себе», – зазначає сучасний філософ Б. Воронцов [1]. Отже, актуалізується потреба вирішення проблеми формування усвідомленого ставлення до споживання соціальних благ як у професійній сфері, так і у сфері вільного часу. Особливо важливим стає це завдання у зв'язку з необхідністю духовно-морального розвитку особистості.

Сучасне суспільство перебуває на принципово новому етапі розвитку, що вимагає нових механізмів впливу на формування усвідомленого ставлення людини до задоволення своїх потреб і бажань, що характеризує в цілому її культуру потреб. Потреби, а точніше засоби й способи їх задоволення, визначають людину як особистість з погляду професійного й соціокультурного становлення. Звідси виникає питання про необхідність виховання в молодого покоління прагнення самореалізовуватися в соціумі, обраній професії, а це своєю чергою вимагає пильної уваги до формування культури потреб сучасних дітей і молоді в цілому. Тому сучасний навчально-виховний заклад має приділяти особливу увагу формуванню культури потреб учнів і студентів.

У сучасній педагогічній науці питання виховання культури потреб залишається недостатньо вивченим, хоча окремі вчені займалися суб'єкт-об'єктною інтерпретацією потреб особистості. Так, Т. Марченко аналізувала потреби як соціальне явище [7], С. Орлов і Н. Дмитренко вивчали становлення людини і її потреб [8], Н. Прилуцький досліджував моральні потреби людини [10], Е. Щербельська вивчала умови формування культури потреб у студентів [18].

* © Петренко О. Б.*

Водночас проблема виховання культури потреб особистості в поглядах В. Сухомлинського наразі предметом дослідження не була, тому завдання пропонованої розвідки полягає в розгляді теоретичних аспектів означеної проблеми, що своєю чергою зумовлює необхідність вивчення такого поняття, як «культура потреб», з опорою на систему потреб у цілому й особливо – на соціально значущі потреби, що впливають на виховання дітей і молоді, позаяк ні у філософських, ні в соціологічних, ні у психологічних енциклопедіях і словниках тлумачення терміна *культура потреб* ми не виявили.

Проблема потреб людини й суспільства вивчається цілим низкою наук – філософією, соціологією, культурологією, педагогікою, психологією, фізіологією й ін. Потреби – це рухова сила поведінки всіх живих організмів, зокрема й людини. Людина звикла пояснювати свої дії своїми потребами, які при цьому відбиваються в її свідомості (В. Отрут, О. Леонт'єв та ін.). Потреби стимулюють активну діяльність, постають як причини поведінки, вибіркового ставлення до умов навколишнього середовища (Ю. Шаров; Ю. Манько та ін.).

Поняття «потреба» у словнику української мови трактується як «необхідність у кому-, чому-небудь, що вимагає задоволення; потрібність; необхідність або бажання робити щось, діяти певним чином» [3], у філософському енциклопедичному словнику – як «нужда або нестача чого-небудь необхідного для підтримки життєдіяльності організму, людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому» [16, с. 318].

Потреба є джерелом активності людини, спонукальною причиною діяльності. У найбільш загальному вигляді потреба визначається як реакція суспільства (особистості) на інформацію про наявну потребу і є основним чинником поведінки людини, ставлення її до умов життя і похідним від необхідності. На думку А. Ковальова, потреби виявляють фундаментальні властивості особистості, в остаточному підсумку визначають спосіб життя [4]. Інші учені вважають, що потреба відбиває стан організму людини, особистості, соціальної групи, суспільства в цілому, що виражає залежність від об'єктивного змісту умов їх існування й розвитку та є джерелом різних форм їх активності (А. Петровський, М. Туровський). На основі вже «задоволених потреб виникають і розвиваються нові, більш високі потреби, які вимагають активних і більш досконалих форм і видів діяльності як особистості, так і суспільства в цілому» (В. Видрін) [2, с. 6].

Зміна й розвиток потреб відбувається через зміну й розвиток предметів, які відповідають їм і в яких вони опредмечуються й конкретизуються. Наявність у людини потреби становить необхідну передумову будь-якої діяльності, однак потреба сама по собі ще не здатна додати діяльності певної спрямованості. Чинник активації спрямованої діяльності міститься у предметі, який відповідає даній потребі. Предмет потреби – матеріальний або ідеальний, що сприймається чуттєво або даний тільки в уяві, в уявному плані, у психології називають мотивом діяльності (О. Леонт'єв) [5].

Потреби людини є усвідомлення нею своїх здібностей і уявне предметне примірювання можливої активності людини. Мати потреби – означає мати у своєму розпорядженні відомі способи їх задоволення, мати здатність опредметити свої потреби. Потреби є результат «розумових дій», за допомогою чого людина порівнює свої можливості й наслідки своєї діяльності. Людина розвиває свої потреби на основі стандартів і норм, обумовлених суспільством. Власне, потреби людини мають конкретний історичний характер, що виявляється в походженні, сутності та тлумаченні потреб у різні історичні епохи.

Зважаючи на викладене вище, *культуру потреб* особистості доцільно визначити як усвідомлене ставлення суб'єкта до задоволення його матеріальних і духовних нужд об'єктивно-суб'єктивного характеру, яке відображає способи засвоєння матеріальних благ і духовних цінностей у суперечливій потребнісно-створювальній діяльності,

спрямованій на всебічний і гармонійний розвиток особистості як об'єктивну необхідність в умовах змінюваного соціокультурного простору.

Британський антрополог, засновник функціоналізму в антропології та соціології Б. Малиновський стверджував, що «потреба ... є обмежувальним поведінку набором фактів. Звичай та їх мотивація, форми поведінки, передані за допомогою навчання, й основи організації мають бути облаштовані так, щоб забезпечити задоволення базових потреб» [6, с. 89].

Приблизно на таких постулатах вибудовувалася теорія потреб у 30-50 рр. ХХ ст. у СРСР. Важливим було створити щось розумне для задоволення потреб. У той період соціальні інститути були готові будувати щось соціальне для задоволення певних потреб членів суспільства, а потреба розглядалась як усього лише «обмежуючий набір фактів» [17].

Отже, у період активної діяльності видатного українського педагога Василя Сухомлинського культура, соціальні інститути розглядалися як імператив, а потреби – як обмежувальні факти. Спираючись на праці філософів і соціологів, розглянемо цю залежність докладніше [1; 6; 17]. Імперативи виявляються вище за потреби. Культура й соціальна структура важливіші від людини. Тим часом соціальне й культурне – це всього лише зворотний зв'язок у ланцюжку задоволення потреб – це інструмент і засіб до потреб і активності їх задоволення. Потреба не обмежує поведінку й тим більше не обмежує сваволю культури – вона цю поведінку викликає, вона створює інститути й культуру. Культура й соціальна структура не обмежують потреби, а допомагають їхньому задоволенню, є інструментом задоволення, і не інакше. Можливо, примітивізація потреб полягала в уявленні про потреби тільки як про фізіологію і пропагувала вульгарний біологізм, де, мовляв, усе високе в людині йде від культури.

Вторинність культури означає, що біологічне первинне й діє сильніше, а не «настільки ж», не «рівноцінно». Саме тому культура виникає пізніше. Саме тому вона змінюється – одна змінюється іншою і проходить певні етапи, коли старі культурні установки перестають відповідати новим обставинам (природним). Саме під дією біологічних і фізіологічних потреб – спочатку від одного індивіда, потім багатьох, потім усіх – починають поступово змінюватися культурні імперативи, тому руйнується родовий устрій або виникають і закономірно руйнуються держави певних видів і змінюються культурні інститути або масштаб їхньої соціальної ролі.

У середині ХХ ст. прагнення бачити товар у сфері духовної діяльності в комбінації з потужним розвитком засобів масової комунікації призвело до створення нового феномену – масової культури. Формування споживчого суспільства – це основний факт при поясненні причин утворення масового суспільства, – уважає філософ Б. Воронцов [1]. Формування ж потреб, на його думку, є реальний шлях формування свідомості особистості, яка, як правило, змінюється слідом за зміною потреб [там само].

Трансформації суспільного розвитку зумовили наповнення радянської ідеології новим змістом, почала зароджуватися «радянська педагогічна етика» (В. Назаров), вагомий внесок у становлення якої вніс В. Сухомлинський, творчість якого «вже на злеті «відлиги» викликала тривалу дискусію» (О. Сухомлинська) [11, с. 36].

Цілком закономірно, що соціальний розвиток, спричинивши зміни, має позбавляти соціальні й культурні інститути, персоналії їх святості. Щодо великого педагога варто виходити з тези російського педагога О. Дмитрієва, який зазначає: ідеали В. Сухомлинського дуже відрізняються від ідеалів підручників для педагогічних інститутів, у яких написано, що потрібно виховувати будівників нового суспільства. Теорія й практика розходилася в школах того часу, багато що сприймалося стихійно, і держава брала те, що їй потрібно, роблячи з талановитого шкільного директора героя й ікону для всієї країни [9]. Тому логічним стало не позбавлення його «святості», а швидше без купюр та ідеологічних штампів вдумливе прочитання його праць і об'єктивне цілісне усвідомлення реальної значущості спадщини павлівського педагога.

Спадщина В. Сухомлинського – явище унікальне і до кінця ще не вивчене й не осягнуте: у ній при вдумливому прочитанні можна знайти відповіді на чимало хвилюючих проблем сьогодення. Вона є джерелом цінних психолого-педагогічних знань на шляху до тонкого і професійного майстерного проникнення в загадковий світ дитинства, проблем навчання і виховання. У радянській педагогіці В. Сухомлинський, по суті, був першим педагогом, який акцентував увагу на необхідності виховання культури потреб особистості. Саме Василь Олександрович одним із перших активно вживав поняття «культура почуттів», «культура бажань», «культура потреб», вважаючи їх основою морально-етичного виховання, складовою гуманної поведінки школярів. Педагог ґрунтовно вивчив і проаналізував поняття «культура бажань», «культура почуттів» як складові процесу виховання «культури потреб» [12, с. 57].

Як стверджує О. Сухомлинська, під «культурою почуттів» педагог розумів виховання в дітей моральних і етичних почуттів як соціальних (патріотизм, громадянськість, колективізм) через спілкування з природою в навчанні, праці, художній творчій діяльності, тобто через організацію середовища. Особливого значення у вихованні культури почуттів і культури бажань В. Сухомлинський надавав періоду, коли між хлопцями і дівчатами виникають перші почуття [там само].

Головним чинником, який опосередковує потреби, є виховання як залучення суб'єкта до світу людської культури. Глибокий сенс виховної роботи, – вказував В. Сухомлинський, – полягає у відборі й вихованні людських потреб, у приведенні їх до моральної висоти. Педагог вже в середині ХХ ст., розглядаючи проблему формування культури потреб особистості, особливо зосереджував увагу на вихованні обмеження бажань, на запобіганні формуванню в дітей споживацької психології.

У вихованні «культури бажань» павлівський директор бачив «моральний зміст шкільного життя, який полягає у вихованні високоморальних, благородних бажань й утримуванні від бажань неприпустимих» [14, с. 442]. У «Листі молодому батькові» педагог зазначав: «потреби – рушій людського життя. З потреб випливають бажання ... Бажання треба з перших днів свідомого життя дитини окультурювати» [там само]. «Культура бажань» – це олюднення, одухотворення помислів, думок і вчинків, виховання прагнення бути хорошим, етика повинності («піклування»), думка насамперед про ближнього, а не про себе, які становлять культуру як окремої особистості, так і колективу» [12, с. 57].

У 50-70-ті роки ХХ ст. В. Сухомлинський поглибив й удосконалив концепцію формування «культури почуттів» і «культури бажань», вважаючи їх основою духовного життя дитини, основою емоційної культури, вкладаючи в них людяність, моральність, самообмеження, працю, тому що одне з головних виховних завдань, як зазначав педагог у «Листі молодому батькові», – зробити бажання дітей «морально виправданими, морально обґрунтованими, заслуженими, а з погляду суспільства – скромними, доступними, здійсними» [14, с. 442].

У праці «Як виховати справжню людину» В. Сухомлинський зазначав: «твоя моральна культура визначається тим, наскільки глибоко ти усвідомлюєш спільні для всіх людей *потреби* ... Те, що добре людям, має стати твоєю особистою моральною схильністю, твоєю *потребою*, прагненням, бажанням» (курсив наш – О.П.) [15, с. 266].

Водночас педагог застерігав, що виховати культуру потреб – це одне з «найскладніших і всеосяжних завдань», по-перше, тому що абстрактні істини мають стати зрозумілими, доступними кожній дитині, по-друге, тому що «ми маємо справу з дитячими бажаннями, які треба поважати, дбайливо й чуйно до них ставитися і навіть розвивати» [там само].

Василь Олександрович вважав, що «виховання моральної свободи нерозривно пов'язане з культурою бажань, на основі яких формуються високоморальні потреби (курсив В. Сухомлинського). Не все те, чого дитині хочеться, є її істинною потребою, – це добре відомо. Мудрість, майстерність і мистецтво володарювання вихователя над волею

вихованця полягає в тому, щоб морально обґрунтовані, прийняті для суспільства потреби стали бажаннями, внутрішнім спонуканням людини» [15, с. 266].

Саме тому педагог був переконаний, що культуру потреб треба формувати не тільки в школярів, але й в учителів, позаяк духовна культура – це феномен, який охоплює всі сторони життєдіяльності особистості, зокрема й педагогічну діяльність. Не може виховати культуру потреб особистості вихователь, який сам не володіє культурою потреб, – так можна перефразувати думку педагога. Секрет такого вихователя – у «володарюванні вихователя над волею вихованця» [там само], «у володарюванні людини над своєю волею» [там само, с. 267], у вмінні створити гармонію «між *хочу і повинен*» (курсив В. Сухомлинського) [13, с. 478]. І ще: вихователю «треба глибоко знати логіку дитячих бажань, прагнень та їх взаємозв'язок зі справжніми потребами, інтересами всебічного розвитку людини» [15, с. 266], при цьому в процесі виховання «дуже важливо спрямувати формування духовних сил людини так, щоб вона уявляла собі майбутнє: в ім'я чого треба працювати» [там само, с. 289].

Можна заперечити: те, що було актуально і прийнятно для середини ХХ ст., для початку ХХІ століття втратило актуальність. Адже швидкість зміни соціальних форм і соціальна динаміка в цілому різко зростає в цей час і суттєво відрізняється від реалій, у яких жив і творив В. Сухомлинський, тому його ідеї стосовно виховання культури потреб не актуальні.

Відповідь знаходимо у словах доньки педагога – Ольги Василівни, яка переконана, що особлива філософія Василя Сухомлинського, філософія «самообмеження, відповідності своїх бажань матеріальному і моральному життю, домірність і виваженість вимог дитини до насамперед батьків, а потім і до свого оточення, скромність потреб і в кінцевому підсумку – самодисциплінування ... актуальна сьогодні, в час глобальної кризи не лише економічного, а й екологічного, й культурницького характеру» [12, с. 59].

Дійсно, формування потреб, необхідних для всебічного розвитку особистості й прогресу всього суспільства, є важливим завданням сучасного соціального життя. Розуміння значної ролі виховання культури потреб має принципове значення для сучасної теорії й практики виховання. Якщо потреби й інтереси становлять глибинні механізми людської поведінки, то виховання відповідно й має бути спрямоване на їхнє формування. Як підтверджує практика, будь-яку норму життєдіяльності лише тоді можна вважати міцно засвоєною особистістю, що стала складовою частиною її внутрішнього духовного світу, коли вона набула форму потреби, увійшла в культуру, стиль і спосіб життя.

Не вдаючись у теоретизування стосовно сучасного розуміння механізму формування потреб, зауважимо: сучасне багате суспільство має можливість потреби множити, культивувати і задовольняти. При цьому базова природа їх незмінна, змінюваним є їх інформаційне наповнення. Однак образні, змістовні елементи потреб як вихідний продукт мислення, психіки, аферентного синтезу (за П. Анохіним), тобто мотиви й цілі, завжди будуть мати конкретний характер, будуть супроводжувати й розвивати чинну культуру. Тому знання й урахування ідей В. Сухомлинського щодо виховання культури потреб особистості в умовах сучасної української освіти є вкрай доречним. Як стверджує С. Четвертаков, «потреби будуть множитися як у кількості і якості в кожного з індивідів, так і в загальному обсязі часу всіх і кожного індивіда в середньому. Їх склад, значущість і дійсна культура залежать від нас самих. Ми здатні знищити себе й свій світ, ми здатні, навпаки, піднести його у Всесвіт» [17, с. 479].

Безперечно, ми не вибудовуємо буквальных проєкцій з радянського минулого на сучасну епоху. Хоча подібності є, і багато в чому вони зумовлені геополітичною та соціокультурною ситуацією, тим, що сучасні методи виховання до певної міри в чомусь успадковують радянські, а окремі сучасні освітні установи є безпосередніми плодами тієї освітньої ідеології, за якої працював Василь Олександрович. Однак здійснена вище рефлексія дає змогу стверджувати, що в кожному окремому випадку

вибудовування радянської генеалогії того чи іншого явища вимагає скрупульозного аналізу, врахування багатьох нюансів, зокрема й пострадянської історії інституцій, що виникли ще в радянський час.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо в розробленні технології виховання культури потреб особистості на різних етапах онтогенезу на основі врахування позитивного історико-педагогічного досвіду з досліджуваної проблеми.

Література:

1. Воронцов Б. Н. Феномен массовой культуры: этико-философский анализ / Б. Н. Воронцов // *Философские науки*. – 2002. – № 3. – С. 113.
2. Выдрин В. М. История и методология науки о физической культуре: учебно-методическое пособие / В. М. Выдрин. – СПб., 2006. – 151 с.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол. О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983 – Т. 4: Н–П. – 656 с.
4. Ковалев А. Г. Личность воспитывает себя / А. Г. Ковалев. – М. : Политиздат, 1983. – 256 с.
5. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 40 с.
6. Малиновский Б. Научная теория культуры = Scientific Theory of Culture / Б. Малиновский / пер. И. В. Утехин. – М. : ОГИ (Объединенное Гуманитарное Издательство), 2005. – 184 с.
7. Марченко Т. А. Потребность как социальное явление / Т. А. Марченко. – М. : Высшая школа, 1990. – 128 с.
8. Орлов С. В. Человек и его потребности / С. В. Орлов, Н. В. Дмитренко. – СПб. : Питер, 2007. – 160 с.
9. Острова утопии: Педагогическое и социальное проектирование послевоенной школы (1940-1980-е) : коллективная монография. – М. : Новое литературное обозрение, 2015.
10. Прилуцкий Н. И. Нравственные потребности / Н. И. Прилуцкий. – Тамбов : М-во общ. образования Рос. Федерации. Тамбов, гос. ун-т им. Г. Р. Державина, 1999. – 208 с.
11. Сухомлинська О. В. Радянська педагогіка як ідеологія. Спроба історичної реконструкції / О. В. Сухомлинська // *Шкільний світ*. – 2015. – № 4 (лютий). – С. 21–41.
12. Сухомлинська О. В. Школа Сухомлинського у Павлиші – погляд крізь призму часу / О. В. Сухомлинська. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 124 с.
13. Сухомлинський В. О. Виховання обов'язку / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори* : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 472–489.
14. Сухомлинський В. О. Лист молодому батькові / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори* : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 440–446.
15. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори* : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 149–418.
16. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис. – 2002. – 742 с.
17. Четвертаков С. А. Реконструкция теории Маслоу / С. А. Четвертаков. – СПб. : Алетея, 2011. – 576 с.
18. Щебельская Э. Г. Организационно-педагогические условия формирования культуры потребностей студентов вуза: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Э. Г. Щебельская ; Ин-т пед. образования РАО. – СПб., 2011. – 23 с.

Петренко О. Б.

ВОСПИТАНИЕ «КУЛЬТУРЫ ПОТРЕБНОСТЕЙ» ПО В. СУХОМЛИНСКОМУ: ПОПЫТКА ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ РЕФЛЕКСИИ

В статье проанализирована проблема потребностей личности, рассмотрены теоретические аспекты воспитания культуры потребностей; дано определение понятию «культура потребностей». Доказано, что В. Сухомлинский одним из первых в советской педагогике изучил и проанализировал понятия «культура желаний», «культура чувств» как составные процесса воспитания «культуры потребностей». На основе анализа работ педагога раскрыты его взгляды на воспитание культуры потребностей личности в контексте геополитической и социокультурной ситуации СССР середины XX ст., охарактеризовано

перспективы использования идей В. Сухомлинского по воспитанию культуры потребностей личности в условиях современного украинского образования.

Ключевые слова: В. Сухомлинский, потребность, культура потребностей личности, культура чувств, культура желаний, историко-педагогическая рефлексия.

Petrenko O. B.

UPBRINGING OF «CULTURE OF NEEDS» BY V. SUKHOMLYNSKIY:
ATTEMPT OF HISTORICAL AND PEDAGOGICAL REFLECTION

In the article the author analyzed problems of individual needs. The author considered theoretical aspects of culture of upbringing needs based on system of needs in a whole and – especially – for socially important needs, that affect the education and upbringing of children and young people. Therefore, we try to determine culture of needs as a conscious attitude of subject to satisfaction of his (her) material and spiritual needs of objective-subjective character, which reflects how the assimilation of material wealth and spiritual values in contradictory requirement has done and to create activities aimed comprehensive and harmonious development of personality in terms of quickly changing social and cultural space. The author proved that needs and interests were underlying mechanisms of human behavior, education and upbringing and they should be directed to the process of forming and formation of young generations. We found that great Ukrainian teacher and scientist V. Sukhomlynskiy, one of the first Soviet pedagogues, studied and analyzed the conception of «culture of desires», «culture of feelings» as components of education of «culture of needs». Based on the analysis of outstanding teacher, his works, thoughts, views on education of cultural needs of the individuality in the context of geopolitical and socio-cultural situation of the USSR in the middle of the twentieth century, we could develop our own paradigm of actions. The author determined prospects of Vasyl Olexandrovych Sukhomlynskiy's ideas on cultural education, needs of the individuality in modern Ukrainian education.

Keywords: Vasyl Olexandrovych Sukhomlynskiy, requirement, culture of needs of the individuality, culture of feelings, culture of desires, historical and pedagogical reflection.

УДК 37.091.4 Сухомлинський :[37.015.31:17.022]:005.745(062.537)

Міхно О.П.*

**ПРОТОКОЛИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СЕМІНАРУ ПАВЛИСЬКОЇ ШКОЛИ
ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО
НА ПРОБЛЕМУ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОТРЕБ УЧНЯ**

Джерелом статті є протоколи психологічного семінару, організованого й очолюваного В. Сухомлинським у 1965-1970 рр. На підставі аналізу протоколів засідань семінарів, присвячених проблемі виховання культури потреб учня, висвітлено погляди В. Сухомлинського на цю проблему, доведено, що педагог розглядає проблему потреб у психолого-педагогічному аспекті, пов'язуючи з категорією «потреби» такі поняття, як «бажання», «примхи», «задоволення», «обов'язок», «дисципліна» тощо. Реконструйовано класифікацію потреб за В. Сухомлинським: матеріальні (насущні), духовні потреби (з-поміж них передусім – потреба в пізнанні навколишнього світу і себе в цьому світі) та потреба у іншій людині.

Стаття містить перелік протоколів психологічного семінару Павлівської школи за 1965-1970 рр.

Ключові слова: Василь Сухомлинський, Педагогічно-меморіальний музей В. Сухомлинського, джерела дослідження, протоколи психологічного семінару, культура потреб, класифікація потреб.

Творча спадщина Василя Сухомлинського належить до тих унікальних явищ духовної культури, які з плином часу викликають до себе все більшу увагу. Зумовлено

* © Міхно О.П.*